

LATĪNĀRUM LITTERĀRUM TABELLĀRUM

CŌDEX PRĪMUS

« Interrogations philosophiques »

Introduction à la philosophie latine

1. Lucrèce, « QUANTUM PRŌSIT SAPIENTEM ESSE »
2. Cicéron, « QUANTUM BONĪ SIT IN AMĪCITIĀ »
3. Sénèque, « DĒ PRETIŌ TEMPORIS »
4. Augustin d'Hippone, « QUĀLIS ET QUANTA SIT VĪS MEMORIÆ »

ÉDITIONS PARIS-ROUEN

LETTRESClassiques.FR

QUANTUM PRŌSIT SAPIENTEM ESSE

Suāve, marī magnō turbantibus æquora ventīs,
Sē terrā, magnum alterius spectāre labōrem ;
nōn quia vexārī quemquamst jūcunda voluptās,
4 sed quibus ipse malīs careās quia cernere suāvest.

Per campōs īnstrūcta tuā sine parte perīclī,
suāve etiam bellī certāmina magna tuērī.
Sed nihil dulcius est bene quam mūnīta tenēre
8 ēdita doctrīnā sapientum templa serēnā —
dēspicere unde queās aliōs passimque vidēre
errāre atque viam pālantis quærere vītæ,
certāre ingeniō, contendere nōbilitāte,
12 noctēs atque diēs nīti præstante labōre
ad summās ēmergere opēs rērumque potīrī.

Ō miserās hominum mentēs, ō pectora cæca !
Quālibus in tenebrīs vītæ quantisque perīclīs
16 dēgitur hoc ævī quodcumquest ! Nōnne vidēre
nīl aliud sibi nātūram lātrāre, nisi ut quī
corpore sējūctus dolor absit — mente fruātur
jūcundō sēnsū, cūrā sēmōta metūque ?

Ē LUCRĒTIŪ (99-55) *DE RĒRUM NĀTŪRĀ* LIBRŌ II

QUANTUM BONĪ SIT IN AMĪCITIĀ

¹Tālīs igitur inter virōs, amīcitiā tantās opportunitātēs habet quantās vix queō dīcere. ²Prīncipiō quī potest esse « vītā vītālīs », ut ait Ennius, quæ nōn in amīcī mūtūā benevolentīā conquiēscit? ³Quid dulcius quam habēre quīcum omnia audeās sīc loquī ut tēcum? ⁴Quī esset tantus frūctus in prosperīs rēbus, nisi habērēs quīcum illīs æquē ac tū ipse gauderet? ⁵Adversās vērō ferre difficile esset, sine eō quī illās gravius etiam quam tū ferret. ⁶Dēnique cēteræ rēs quæ expetuntur, opportunæ sunt singulæ rēbus ferē singulis : dīvitīæ, ut ūtāre, opēs, ut colāre, honōrēs, ut laudēre, voluptātēs, ut gaudeās, valētūdō, ut dolōre careās et mūneribus fungāre corporis. ⁷Amīcitiā rēs plūrimās continet : quōquō tē vertēris, præstō est, nūllō locō excluditur, numquam intempestīva, numquam molesta est. ⁸Itaque nōn aquā, nōn ignī, ut āiunt, locīs plūribus ūtimur quam amīcitiā. ⁹Neque ego nunc dē vulgārī aut dē mediocrī, quæ tamen ipsa et dēlectat et prōdest, sed dē vērā et perfectā loquor — quālis eōrum quī paucī nōminantur fuit. ¹⁰Nam et secundās rēs splendidiōrēs facit amīcitiā ; et adversās, partiēns commūnicānsque, leviōrēs.

¹Cumque plūrimās et maximās commoditātēs amīcitiā contineat, tum illa nīmīrum præstat omnibus — quod bonam spem prælūcet in posterum nec dēbilitārī animōs aut cadere patitur. ²Vērū enim amīcum quī intuētur, tamquam exemplar aliquod intuētur suī. ³Quōcircā et absentēs adsunt et egentēs abundant et imbēcillī valent et, quod difficilius dictū est, mortuū vīvunt ; tantus eōs honōs, memoria, dēsīderium prōsequitur amīcōrum. ⁴Ex quō illōrum beāta mors vidētur, hōrum vīta laudābilis. ⁵Quod sī exēmeris ex rērum nātūrā benevolentīæ conjūctiōnem, nec domus ūlla nec urbs stāre poterit, nē agrī quidem cultus permanēbit. ⁶Id sī minus intellegitur — quanta vis amīcitiæ concordīæque sit — ex dissēsiōnibus atque ex discordiīs percipi potest. ⁷Quæ enim domus tam stabilis, quæ tam firma cīvitas est, quæ nōn odiīs et discidiīs funditus possit ēvertī? ⁸Ex quō quantum bonī sit in amīcitiā iudicārī potest.

Ē CICERŌNIS (106-43) *DĒ AMĪCITIĀ*, §§ 22-23

DĒ PRETIŌ TEMPORIS

SENECA LŪCĪLIŌ SUŌ SALŪTEM.

¹Ita fac, mī Lūcīlī : vindicā tē tibi, et tempus quod adhūc aut auferēbātur aut subripiēbātur aut excidēbat collige et servā. ²Persuādē tibi hoc sic esse ut scrībō : quaedam tempora ēripiuntur nōbīs, quaedam subducuntur, quaedam effluunt. ³Turpissima tamen est jactūra quæ per negligentiam fit. ⁴Et sī volueris attendere, magna pars vītæ elābitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tōta vīta aliud agentibus.

EXORDIUM :
tempus
colligat et
servet

¹Quem mihi dabis quī aliquod pretium temporī pōnat, quī diem aestimet, quī intellegat sē cotīdiē morī ? ²In hōc enim fallimur, quod mortem prōspicimus : magna pars ējus jam præterit ; quidquid ætātis retrō est mors tenet. ³Fac ergō, mī Lūcīlī, quod facere tē scrībīs : omnēs hōrās complectere. ⁴Sic fiet ut minus ex crastinō pendeās, sī hodiernō manum injēceris.

Mortem retrō
esse

¹Dum differtur vīta trānscurrit. ²Omnia, Lūcīlī, aliēna sunt, tempus tantum nostrum est : in hūjus rei ūnīus fugācis ac lūbricæ possessiōnem nātūra nōs mīsīt — ex quā expellit quicumque vult. ³Et tanta stultitia mortālium est, ut quæ minima et vīlissima sunt, certē reparābilia, imputārī sibi cum impetrāvere patiantur, nēmō sē jūdicet quicquam debere quī tempus accēpit ; cum interim hoc ūnum est quod, nē grātus quidem, potest reddere.

Quantulī pretiī
tempus
aestimētur

¹Interrogābis fortassē quid ego faciam, quī tibi ista præcipiō. ²Fatēbor ingenuē : quod apud luxuriōsum sed dīligentem ēvenit. ³Ratiō mihi cōstat impēnsæ. ³Nōn possum dīcere nihil perdere, sed quid perdam et quārē et quemadmodum dīcam ; causās paupertātis meæ reddam. ⁴Sed ēvenit mihi quod plērisque nōn suō vitiō ad inopiam redāctīs : omnēs ignōscunt, nēmō succurrit.

Sē temporis
impēnsæ
ratiōnem habēre

¹Quid ergō est ? ²Nōn putō pauperem cuī, quantulumcumque superest, sat est. ³Tū tamen mālō servēs tua, et bonō tempore incipiēs. ⁴Nam ut vīsum est mājōribus nostrīs : « Sēra parsimōnia in fundō est. » ⁵Nōn enim tantum minimum in īmō, sed pessimum remanet. ⁶Valē.

PERORATIO :
sēram
parsimōniam
in fundō esse

QUĀLIS ET QUANTA SIT VĪS MEMORIÆ

¹Magna ista vīs est memoriæ, magna nimis, deus meus, penetrāle amplum et īnfīnītum. ²Quis ad fundum ējus pervēnit? ³Et vīs est hęc animī meī, atque ad meam nātūram pertinet — nec ego ipse capiō tōtum quod sum. ⁴Ergō animus ad habendum sē ipsum angustus est ut... ubi sit quod suī nōn capit? ⁴Numquid extrā ipsum ac nōn in ipsō? quōmodo ergō nōn capit? ⁵Multa mihi super hoc oboritur admīrātiō; stupor apprehendit mē. ⁶Et eunt hominēs mīrārī alta montium, et ingentēs flūctūs maris, et lātissimōs lāpsūs flūminum, et oceanī ambitum, et g̃y rōs sīderum; et relinquunt sē ipsōs. ⁷Nec mīrantur quod hęc omnia, cum dīcerem, nōn ea vidēbam oculīs. ⁸Nec tamen dīcerem, nisi montēs, et flūctūs, et flūmina, et sīdera quæ vīdī, et oceanum quem crēdidī, intus in memoriā meā vidērem — spatīis tam ingentibus quasi forīs vidērem. ⁹Nec ea tamen videndō absorbuī, quandō vīdī oculīs; nec ipsa sunt apud mē sed imāginēs eōrum, et nōvī quid ex quō sēnsū corporis impressum sit mihi.

¹Sed nōn ea sōla gestat immēnsa ista capācitās memoriæ meæ. ²Hīc sunt et illa omnia quæ dē doctrīnis liberālibus percepta nōndum excidērunt, quasi remōta interiōre locō — nōn locō. ³Nec eōrum imāginēs, sed rēs ipsās gerō. ⁴Nam quid sit litterātūra, quid perītia disputandī, quot genera quæstiōnum, quidquid hōrum sciō, sic est in memoriā meā ut nōn retentā imāgine rem forīs relīquerim, aut sonuerit et præterierit — sicut vōx impressa per aurēs vestigiō quō recolerētur, quasi sonāret cum jam nōn sonāret; aut sicut odor, dum trānsit et vānescit in ventōs, olfactum afficit, unde trājicit in memoriā imāginem suī quam reminiscendō repetāmus; aut sicut cibus quī certē in ventre jam nōn sapit et tamen in memoriā quasi sapit; aut sicut aliquid quod corpore tangendō sentītur, quod etiam sēparātum ā nōbīs imāginātur memoria. ⁵Istæ quippe rēs nōn intrōmittuntur ad eam, sed earum solæ imāginēs mīrā celeritāte capiuntur; et mīrīs tamquam cellīs repōnuntur; et mīrābiliter recordandō prōferuntur.

¹At vērō, cum audiō tria genera esse quæstiōnum — an sit, quid sit, quāle sit — sonōrum quidem quibus hęc verba cōfecta sunt imāginēs teneō; et eōs per aurās cum strepitū trānsisse, ac jam nōn esse, sciō. ²Rēs vērō ipsās quæ illīs sīgnificantur sonīs, neque ūllō sēnsū corporis attigī, neque uspiam vīdī præter animum meum; et in memoriā recondidī nōn imāginēs earum, sed ipsās. ³Quæ unde ad mē intrāverint dīcant, sī possunt! ⁴Nam percurrō jānuās

omnēs carnis meæ, nec inveniō quā earum ingressæ sint. ⁵Quippe oculi dīcunt « sī colōrātæ sunt, nōs eās nūntiāvimus » ; aurēs dīcunt « sī sonuerunt, ā nōbīs indicātæ sunt » ; nārēs dīcunt « sī oluerunt, per nōs trānsierunt » ; dīcit etiam sēnsus gustandī « sī sapor nōn est, nihil mē interrogēs » ; tāctus dīcit « sī corpulentum nōn est, nōn contrectāvī ; sī nōn contrectāvī, nōn indicāvī. » ⁵Unde et quā hæc intrāvērunt in memoriā meam ? ⁶Nesciō quōmodo. ⁷Nam cum ea didicī, nōn crēdidī aliēnō cordī ; sed in meō recōgnōvī, et vērā esse approbāvī et commendāvī eī — tamquam repōnēs unde prōferrem cum vellem. ⁸Ibi ergō erant et antequam ea didicissem, sed in memoriā nōn erant. ⁹Ubi ergō aut quārē, cum dīcerentur, agnōvī et dīxī « ita est, vērū est ! » nisi quia jam erant in memoriā, sed tam remōta et retrūsa quasi in cavīs abditioribus ut, nisi admonente aliquō ēruerentur, ea fortasse cōgitāre nōn possem ?

¹Quōcircā invenīmus nihil esse aliud discere ista — quōrum nōn per sēnsū haurīmus imāginēs, sed sine imāginibus, sicutī sunt, per sē ipsa intus cernīmus — nisi ea quæ passim atque indispositē memoria continēbat, cōgitandō quasi conligere atque animadvertendō cūrāre, ut tamquam ad manū posita in ipsā memoriā, ubi sparsa prius et neglēta latitābant, jam familiārī intentiōnī facile occurrant. ²Et quam multa hūjus modī gestat memoria mea — quæ jam inventa sunt et, sicut dīxī, quasi ad manū posita — quæ didicisse et nōsse dīcimur. ³Quæ sī modestīs temporum intervallīs recolere dēsiverō, ita rūsus dēmerguntur et quasi in remōtiōra penetrālia dilābuntur, ut dēnuō velut excōgitanda sint indidem iterum — neque enim est alia rēgiō eōrum — et cōgenda rūsus, ut scīrī possint. ⁴Id est velut ex quādā dispersiōne conligenda, unde dictum est cōgitāre. ⁵Nam *cōgō* et *cōgitō* sīc est, ut *agō* et *agitō*, *faciō* et *factitō*. ⁶Vērū tamen sibi animus hoc verbum propriē vindicāvit — ut nōn quod alibī, sed quod in animō conligitur, id est cōgitur, cōgitārī propriē jam dīcātur.

EX AUGUSTINI (354-430) *CŌFESSIŌNUM* LIBRŌ X, §§ 15-18